

„A hazának hű őre és oszlopa”
Szepesy Ignác pécsi püspök emlékezete

TUDOMÁNY ÉS KUTATÁS A KLIMO KÖNYVTÁRBAN

A 2018. október 4-én rendezett tudományos konferencia tanulmányai

Szerkesztette:
Méreg Martin – Molnár Dávid – Schmelczér-Pohánka Éva

Pécs, 2019

TARTALOMJEGYZÉK

Köszöntő (Dr. Udvardy György)	7
Báró Négyesi Szepesy Ignác élete és munkássága (Schmelcz-Pohánka Éva)	9

SZEPESY IGNÁC EMLÉKEZETE

Fejérdy András: Hogyan került Szepesy a pécsi püspöki székbe? Szepesy Ignác, az 1822. évi erdélyi zsinat és az Apostoli Szentszék	21
Nagy Imre: Egy szobor körüljárása. Szepesy Ignác és a reformkori pécsi irodalmi műveltség	41
Schmelcz-Pohánka Éva: Szepesy Ignác, az egyházmegyét összekötő mecénás könyvtárszervező. Eger – Gyulafehérvár – Pécs	53
Ferkov Jakab: Négyesi báró Szepesy Ignác Mohácson	75
Hartvig Gabriella: Angol irodalom a Szepesy-gyűjteményben	89
Møller, Morten Kock – Roe, Joshua: <i>“Luther demolished the roofs, Calvin the walls, but Socinus destroyed the foundations.”</i> The ambivalence of religious tolerance in Hungary according to Mihály Virág	103

TUDOMÁNY ÉS KUTATÁS A KLIMO KÖNYVTÁRBAN

Formiga, Federica: Traces of Aldus Manutius and his heirs in the public library of György Klimó in Pécs	119
Boda Miklós: <i>„A Föld indulása lévén 1739. Die 4. Februarius.”</i> Bejegyzések és más megkülönböztető jegyek a pécsi püspöki könyvtár egyes köteteiben ...	131
Vituska Virág: Faicser Ferenc <i>Encomionja</i> Klimó György püspökhöz	145
Postma Ferenc: <i>Ex libris Steph. S. Mátyosi.</i> Ritka franekeri akadémiai nyomtatványok a pécsi Klimó Könyvtárban	159
Rosner Zsolt: Babona, felvilágosodás, reformkor. Lelkigondozás a máriagyűdi kegyhelyen a 18–19. században	179
Molnár Dávid: Távoli kultúrák vonzásában. A „Kelet” élménye egy 19. századi magyar arisztokrata szemével	195
Méreg Martin: Mit üzentek a pécsi aprónyomtatványok az 1848/49-es forradalomról és szabadságharcról? Egy kiállítás forrásanyagának médiatörténeti szempontú vizsgálata	207
Tegzes Ferenc: <i>„Magad Uram, ha szolgál nincsen.”</i> Szőnyi Ottó a Püspöki Könyvtár könyvtárosaként a Nagy Hábóru időszakában	223
A kötet szerzői	237

Ex libris Steph. S. Mányoki

Ritka franekeri akadémiai nyomtatványok a pécsi Klimo Könyvtárban

Mint tudjuk, a kora újkorban a (történelmi) Magyarországról sok protestáns diák látogatta a híres holland egyetemeket. Az ő megjelenésükkel egyúttal számtalan könyv és egyéb nyomtatvány hagyta el a Holland Köztársaság területét.¹ Ezek a peregrinusok nem csupán az általuk (különböző) egyetemeken írott és megvédett akadémiai nyomtatványokat – gyakorló disputációkat, disszertációkat, alkalmi költeményeket, klasszikus és teológiai magyarázatokat, exegetikai, filológiai és történelmi munkákat, fordításokat stb. – vittek magukkal Magyarországra, hanem nagyon sok olyan könyvet is, melyeket diáktársaiktól, professzoraiktól és másoktól, például presbitériumktól, lelkészektől kaptak ajándékba, akik a hazájuktól távol tanulókat anyagi eszközök mellett mással is kívántak támogatni. A peregrinusok anyagi lehetőségeik függvényében természetesen könyvkereskedőknél is vásároltak könyveket,² volt, ki többet, volt, ki kevesebbet.³ Ennek ismeretében nem meglepő, hogy egymást követve több ezer könyv és egyéb nyomtatvány került szülőhazájukba, ahol aztán könyv- és levéltárakban kaptak helyet. Nem szükséges kifejtenuünk, hogy e munkák között jelentős számban fordulnak elő olyan ritkaságok, melyeket manapság Hollandiában, jobban mondva holland könyvtárakban nem találhatók. Ezen eredetileg Hollandiából származó ritka nyomtatványok tekintetében a (történelmi) Magyarország és azon belül is mindenekelőtt Erdély igazi aranybányának számít.⁴ Sok esetben olyan „ritka” példányokról, azaz könyvekről van szó, melyeket máshol hiába is keresünk. Egyszerűen napjaink holland könyvtörténeti kutatásai számára itt még kiaknázásra váró hihetetlen esélyek és lehetőségek rejlenek. A retrospektív holland nemzeti bibliográfia, a *Short-Title Catalogue Netherlands* (STCN) állománya és tartalma ezáltal bizonyára jelentős mértékben gyarapodna.

A kora újkori Holland Köztársaság öt egyeteme közül a frízföldi Franekeré örvendett a legnagyobb népszerűségnek a magyar peregrinusok körében.⁵ Az egyetem rö-

¹ Lásd elsősorban: POSTMA 2006.

² Kötelező volt számukra néhány könyvet magukkal vinni, melyek aztán a magyarországi *Alma Mater*, a debreceni, sárospataki, pápai, kolozsvári, marosvásárhelyi, nagyenyedi, gyulafehérvári és a többi kollégium könyvtárát gazdagították.

³ Így például a sárospataki származású diák, Szepsi N. János/ Johannes anyagilag többet megengedhetett magának, mint honfitársa, a debreceni származású Debreceni Gele János/ Johannes. Vö. POSTMA 2017a és POSTMA 2016. Lásd itt általában: MONOK 2015.

⁴ A franekeri egyetemi nyomtatványokkal kapcsolatos kutatásainkról az erdélyi könyv- és levéltárakban már jelentek meg tanulmányok. Lásd: POSTMA 1998, valamint POSTMA 1999.

⁵ Lásd ezzel kapcsolatban részletesen: POSTMA 2010, valamint POSTMA 2015.

viddel a reformáció frízföldi megszilárdulását követően, 1585. július 29-én nyitotta meg hivatalosan kapuit,⁶ s kapott helyet az egykori Kruisherenklooster épületében. A franekeri egyetem a harmincéves háború következményeként és főleg Heidelberg 1622. szeptember eleji elestét követően kezdte a magyar diákok számára egyre inkább azon igazi *Alma Mater* szerepét betölteni, ami annak előtte Heidelberg volt.⁷ Nem is változott ez egész 1811-ig, amikor is Napoleon francia császár és a németalföldi területek uralkodójának parancsára az egyetem végérvényesen bezárta kapuit. E vizsgált időszakban legkevesebb 1200 peregrinus találta meg a Franekerbe vezető utat,⁸ nem is beszélve az egyéb magyar „látogatókról”.⁹ Az ott megfordult peregrinusok számát tekintve a köztársaság egyetemei közül egyértelműen a franekeri fejtette ki a legnagyobb vonzerőt a magyar diákokra. Legtöbbjük filozófiát, teológiát és/vagy orvostudományt hallgatott, amire hazájukban egyetem hiányában nem nyílt lehetőségük.

Nem meglepő az a tény, hogy az egykori Hollandiából származó sok nyomtatvánnyal együtt annak idején számtalan franekeri egyetemi anyag is eljutott Magyarországra. Így például a Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont, azaz egész pontosan az általa őrzött Klimó Könyvtár (hajdani nyilvános püspöki bibliotéka) rendkívül gazdag állományában mind a mai napig megtalálható nyolc franekeri gyakorló disputáció (lásd a tanulmány végi bibliográfiában). A szóban forgó nyolc munka, melynek mindegyike ritka példány, egy olyan terjedelmes kolligátumnak képezi részét,¹⁰ ami nem kevesebb, mint 67 darab holland egyetemi nyomtatványt tartalmaz. Ezek zöme az 1642 és 1648 közötti időszakból származó, a franekeri mellett deventeri, groningeni, utrechti, valamint leideni nyomdákban kikerült teológiai nyomtatvány (lásd lent a mellékletben), egyszóval valóságos kincsesháza ez előbb említett STCN számára. A *Disputationes theologicae* című kötetet¹¹ minden valószínűség szerint Mátyóki S. István/Stephanus debreceni teológia hallgató állította össze hollandiai peregrinációja alatt a fenti évek során.¹² Nevével több helyen is találkozunk, nem csupán nyomtatott alakban, mint a 30-as és a 60-as sorszámánál (lásd a mellékletben), hanem sajátkezű bejegyzésként is. Csaknem egy évszázaddal később – Mária Terézia (1740–1780) uralkodása alatt¹³ – Mátyóki *Protestantica* kötete római katolikus kézbe került. Egész pontosan Domsics Mátyás/Matthias (1691–1768) a pécsi székesegyház „canonicusa” birtokába, aki 1746. február

⁶ Az ünnepélyes megnyitóra a franekeri Grote vagy Martini templomban került sor. A franekeri egyetem történetével kapcsolatban lásd: BOELES 1889.

⁷ Lásd ezzel kapcsolatban elsősorban: POSTMA 1997.

⁸ E szám alapjául a franekeri *Album Studiosorum* szolgál. Más forrásokból tudjuk, hogy a Franekerben megfordult peregrinusok száma ennél minden bizonnyal jóval nagyobb volt.

⁹ Így például a körmöcbányai Michaël Corvinus, aki már 1624 februárjának végén ellátogatott Franekerbe. Lásd: POSTMA 2012.

¹⁰ A jelenlegi jelzete: DD.VI.12.

¹¹ Ez a cím található a kötet gerincén.

¹² Lásd vele kapcsolatban: RMSz, I. 514 (s.v.). Mátyóki 1640. szeptember 19-én lett a debreceni *Collegium* diákja, lásd: BOROVSKY 1898. 458., valamint THURY 1908. 115.

¹³ Ezt a korszakot a magyar protestáns egyháztörténet az úgynevezett „csendes ellenreformáció” időszakaként tartja számon.

közepétől kezdve – a püspök, Berényi Zsigmond / Sigismundus megbízásából – egy publikáció előkészítésén dolgozott a heterodoxia minden formájának fundamentális és szisztematikus teológiai cáfolatáról.¹⁴ Ehhez sok eretneknek számító (értsd elsősorban protestáns) munkát gyűjtött,¹⁵ sőt még az egyház által betiltott könyvet is. Domsics több mint húsz esztendőn keresztül dolgozott egyházi megbízásán, de nyilvánvalóan sikertelenül, mire az új pécsi püspök Klimó György / Georgius (1710–1777),¹⁶ 1767 júliusában lefoglaltatta annak könyveit, majd azokat saját, püspöki könyvtárában helyeztette el. Hogy Domsics az évek során pontosan hány könyvet gyűjtött össze, az világosan kiderül abból az impozáns – kézzel írott – könyvjegyzékből,¹⁷ mely ebből az alkalomból került összeállításra: „*Catalogus Librorum Haeterodoxorum Reverendissimi Domini Mathiae Domsics, Cathedralis Ecclesiae Quinque Ecclesiensis Custodis, et Canonici*”.¹⁸ Ebben megtaláljuk – a 224. fólión a 73-as számon – a fent említett *Protestantica* kötetet, aminek leírásához egyszerűen a terjedelmes kolligátum legelső gyakorló disputációjának címét használták fel:

„73. *Fundae Davidis disputatio theologica de Sacra Scriptura sub praesidio Henrici Adiest. Daventriae 1644.*
Cui adjectae sunt multae aliae Disputationes.”

Ezen első teológiai gyakorló disputáció, a *De Sacra Scriptura* címlapja, melyet 1644. október 26-án a deventeri professzor Henricus a Diest (vagy Henricus Diestius, 1595–1673)¹⁹ elnökletével védett meg a magyar peregrinus Szoboszlai Miklós/ Nicolaus, tartalmazza egyúttal a fent említett Mányoki S. István/ Stephanus kézzel írott „ex librisét” is. Ez egy érdekes adat, mivel maga Mányoki – jelenlegi ismereteink szerint – nem tanult Deventerben, s csak később, 1646. szeptember 22-én iratkozott be a groningeni egyetemre.²⁰ Elképzelhető, hogy a disputációt honfi- és

¹⁴ Itt szeretném megköszönni Dr. Schmelcz-Pohánka Évának (Pécsi Egyházmegyei Könyvtár) a részletes információt és minden további segítségét. Domsics erre 1746. február 16-án kapott püspökétől írásbeli megbízást. Az erről készült fényképpel kapcsolatban lásd: SCHMELCZER-POHÁNKA 2019.

¹⁵ Azaz korábbi időszakokból származó műveket, de egykorú munkákat is. Ezek mellett olyan betiltott könyveket, melyeket az egyházi *Index Librorum Prohibitorum* közül.

¹⁶ Klimó a Mányoki kolligátumába beleragasztotta saját ékes ex librisét. Lásd vele kapcsolatban: SZINNYEI, VI. kol. 558–559 (s.v.).

¹⁷ PEK TGYO Kt. 67046 = Ms 514, fol. 219–240. Lásd Domsics könyveinek részletes leírásával és tartalmi elemzésével kapcsolatban: SCHMELCZER-POHÁNKA 2019.

¹⁸ A kézzel írott *Catalogus* keltezése ismert: Pécs, 1767. július 8.

¹⁹ Diestius professzorral és deventeri magyar diákjaival kapcsolatban lásd: POSTMA–EREDICS 2010. Lásd ugyanott Szoboszlai gyakorló disputációjának részletes leírását (81. o.). Szoboszlai később magyarra fordította és 1648-ban Debrecenben megjelentette Diestius „*Funda Davidis*” (Daventriae 1646) című munkáját. A könyv a római katolikus dogmák ellen intéz támadást.

²⁰ ASIG, kol. 54: Stephanus Sart[orius] Mányoki. Ezen a napon iratkozott be Petrus Bacca Szatmári nevű diáktársával (akinek egyik Utrechtben védett gyakorló disputációját Mányoki kolligátumában is megtaláljuk: sorszám 16). Lásd továbbá: MIKLÓS 1917. 4, valamint BOZZAY–LADÁNYI 2007 (s.v.). Megjegyzés: külföldi peregrinációja alatt összegyűjtött néhány egyéb könyvét tavaly megtaláltuk a marosvásárhelyi Teleki Tékában, köztük Johannes Piscator, „*Commentarii in omnes libros Veteris Testamenti*” (Herborn 1646) című munkájának első két részét; Jelzet: Bf-165, I–II.

diáktársától, Margitai Miklóstól/ Nicolaus kapta,²¹ kinek nevét megtaláljuk a deventeri *Album Studiosorum*-ban.²² Bármi legyen is az igazság, annyi minden bizonynyal megállapítható, hogy Mányoki előszeretettel gyűjtötte az egyetemi nyomtatványokat, még a hollandiai tartózkodását megelőző időszakból is. Ezzel konkrétan arra a két, 1625-ből és 1626-ból származó teológiai gyakorló disputációra célzunk, melyek annak idején Franekerben kerültek megvédésre Gulielmus Amesius (1576–1633)²³ professzor elnökletével (sorszám 37 és 42, lásd a bibliográfiában). Mányoki bizonyára mindkét ritka disputációt Franekerben kapta kézhez, ahova 1647. január 27-én iratkozott be.²⁴ Ugyanez vonatkozik a terjedelmes kolligátumban található, 1646-ból és 1647-ből származó hat darab franekeri gyakorló disputációra is (sorszám 28–32 és 39, lásd a bibliográfiában), melyeknek mindegyikét, a lengyel diák Stanislaus Hermannus munkáját leszámítva,²⁵ a saját magyar diáktársai írtak és védtek meg Johannes Cloppenburg (1592–1652) professzor elnöklete alatt. Cloppenburg professzorról tudjuk, hogy a magyar peregrinusokat nem csupán előadásain és szemináriumain, de magánórákon – *privatissima* – még saját otthonában is komolyan bevonta a szociniánusok tanainak alapos cáfolatába,²⁶ hogy ezáltal is felkészítse őket jövőbeli feladatukra, „a Magyar Sion megvédésére”. Ezt már 1646-ban elkezdte,²⁷ mégpedig a szociniánus Valentinus Smalcus (1572–1622) antitrinitárius írásának – *De divinitate Jesu Christi* (megjelent: Racoviae/ Raków 1608) – szisztematikus megcáfolásával („*elenchus*”). Egy nem kevesebb, mint negyven gyakorló disputációt tartalmazó sorozatban diákjait Smalcus teológiai nézeteivel szemben disputáltatta, hogy aztán három esztendővel később – 1649-ben – az *Anti-Smalcius* első részét Franekerben publikálhassa.²⁸ Az ebben szerepet vállaló huszonöt

²¹ Margitai – Mányokihoz hasonlóan – a debreceni protestáns *Collegium* diákja volt, lásd: THURY 1908. 114. (1636. április 6.). Deventer előtt és után Franekerben tanult (lásd: ASTF, Nr. 4363), majd Leidenben és Utrechtben (1649). Valószínűleg áthajózott Angliába (Londonba) is, lásd: GÖMÖRI 2005. 89 (Nr. 237). Lásd továbbá: SZABÓ-TONK 1992. 208 (Nr. 2127), valamint BOZZAY-LADÁNYI 2007 (s.v.). – RMSz, I. 516 (s.v.).

²² VAN SLEE 1916. 208. (1645. október 6.). Lásd szintén: SEGESVÁRY 1937. 507.

²³ A puritán teológus Gulielmus Amesius (William Ames) számtalan *Peregrinivel* büszkélkedhetett, és így komoly hatással bírt Magyarországon, cf. *Auditorium*, 86–103.

²⁴ ASTF, Nr. 4552: Stephanus S. Nanyoki (sic).

²⁵ A Krakóból származó Stanislaus Hermannus korábban (1645) a brémai *Gymnasium Illustre* falai között tanult, lásd ACHELIS-BÖRTZLER, 82 (Nr. 32). Franekerben nem csupán Johannes Coccejusnál disputált, hanem több alkalommal Christianus Schotanus és Johannes Cloppenburg professzoroknál is, lásd: *Auditorium*, 52/1651.1;8–10, valamint 56/1648.1;6–7. Cf. POSTMA 2014 és POSTMA 2017b.

²⁶ Lásd elsősorban: *Auditorium*, 56/1651.4abc (a Cloppenburg-féle *Compendiolum Socinianismi confutatum*) és 56/1651.6 (az angol antitrinitárius John Biddle teológiai nézeteinek Cloppenburg általi cáfolata: *Vindiciae pro deitate Spiritus Sancti*). Mindkét esetben kötetbe foglalt gyakorló disputációkról van szó, melyeket – kizárólag – magyar peregrinusok védtek meg. Cf. POSTMA 2010. 118–122, valamint POSTMA 2015. 36–40. Mint „*pater Hungarorum*” nagy népszerűségnek örvendett a magyarok körében. Könyvtárában is számos magyar könyvet őrzött, lásd: EREDICS 2001. *Auditorium*, 158–174.

²⁷ Lásd: *Auditorium*, 56/1646.5. E sorozat első gyakorló disputációját 1646-ban védte meg Johannes Jacobus Desloch, „*Bipontino-Palatinus*”.

²⁸ Lásd: *Auditorium*, 56/1649.1. Az *Anti-Smalcius* ezen első része Smalcus *de munere Christi prophético* című munkája első tizenkét fejezetének cáfolatát tartalmazta. 1652-ben megjelent Franekerben egy új kiadás, immár kiegészítve az *Anti-Smalcius* című második résszel, lásd: *Auditorium*, 56/1652.2.

diák nevét tartalmazó hosszú jegyzékben Mányokiét hiába keressük. Megtaláljuk ellenben közvetlen diáktársainak nevét: Johannes Crispinusét,²⁹ Nicolaus Margitaiét, Michael B. Pets-Varadiét,³⁰ Stephanus A[nderko] Szokolyaiét³¹ és Stephanus Peeriét,³² akiknek e sorozatból származó eredeti gyakorló disputációi – hála Mányoki fáradhatatlan gyűjtőmunkájának – fennmaradtak az utókor számára: konkrétan ezek a számok XIII, XVII, XVIII, XIX és XX, 1646-ból, valamint 1647-ből. Hogy Mányoki mindebből személyesen is kivette részét, azt bizonyítják azon jegyzetei, melyeket mind az öt fenti példányban megtalálunk. Így például olvashatjuk, hogy 1647. február 16-án – „*jeges hidegben*”³³ – először „*idegenben*”³⁴ mint „*Opponens*” szerepelt Franekerben Nicolaus Margitai nyilvános disputáján (sorszám 29). És hogy néhány héttel később – 1647. március 6-án – Johannes Crispinus nevű diáktársával együtt megint „*Opponens*” volt, ez alkalommal Stephanus A. Szokolyai disputáján (Sorszám 31).³⁵ Más forrásokból tudjuk, hogy Mányoki röviddel ezután elhagyta Franekert, hogy aztán – Peerivel és Szokolyaival együtt – 1647. március 25-én a leideni egyetem hallgatóinak sorába lépjen.³⁶ Hogy egy darabig minden bizonynyal Utrechtben is időzött, egyértelműen levezethető abból a jó néhány – Gisbertus Voetius (1589–1676) professzor elnöklétével megvédett – utrechti gyakorló disputációból,³⁷ melyeket terjedelmes kolligátumában találunk. Nem kizárt, hogy az egész kötetet ott állította össze, s azt egy egyszerű kötésben – negyedret – köttette be: ugyanaz a pergamen kötés – bármilyen sérülten és elkopottan került is ki az elmúlt évszázadok viharaiából – még napjainkban is díszíti a kolligátumot.

²⁹ A feltehetőleg Olomouchból származó Johannes Crispinus, „*Moravus*” (lásd: *AStF*, Nr. 4151), vagy máshol „*O. Moravus*”. Mányoki annak gyakorló disputációjában található bejegyzése szerint a gyulafehérvári protestáns *Collegium „Alumnusa”* volt. Lásd vele kapcsolatban: ENGELBRECHT 2000. 84, valamint VISKOLCZ 2002. 262, és GÖMÖRI 2005. 89 (Nr. 236). *RMSz*, I. 151 (s.v.).

³⁰ Michael B. Pets-Varadi diáktársával, Nicolaus Margitaival együtt 1645. augusztus 1-jén iratkozott be a franekeri egyetemre: *AStF*, Nr. 4364, cf. BOZZAY-LADÁNYI 2007 (s.v.). *RMSz*, I. 614 (s.v.).

³¹ Szokolyai – Mányokihoz és Margitaihoz hasonlóan – a debreceni protestáns *Collegium* diákja volt, lásd: BOROVSKY 1898. 462, valamint THURY 1908. 116 (1642. május 20.). Lásd továbbá vele kapcsolatban: ZOVÁNYI-LADÁNYI 1977 (s.v.). A franekeri egyetemre – Stephanus Peeri nevű diáktársával – 1646. június 30-án iratkozott be: *AStF*, Nr. 4485, cf. BOZZAY-LADÁNYI 2007 (s.v.). Leidenben később több gyakorló disputációt is megvédett (lásd többek között lent: lábjegyzet 36), és hollandról magyarra fordított néhány teológiai munkát. Lásd ez utóbbival kapcsolatban elsősorban: EREDICS 2008. 35–72. *RMSz*, I. 800 (s.v.).

³² Peeri először (1640) a sárospataki protestáns *Collegium* diákja volt, lásd: HÖRCSIK 1998. 71 (Nr. 15). Szokolyaival együtt tanult később Franekerben (lásd: *AStF*, Nr. 4482), majd Groningenben és Leidenben, cf. BOZZAY-LADÁNYI 2007 (s.v.). Lásd továbbá: SZABÓ-TONK, 263 (Nr. 2639). - *RMSz*, I. 618 (s.v.).

³³ „*Gelida tempestate*”

³⁴ „*in locis exoticis*”

³⁵ A franekeri disputációk rendjével – általánosságban – és az arra vonatkozó szabályokkal kapcsolatban lásd: POSTMA 2010. 126–134, valamint POSTMA 2015. 42–46.

³⁶ *AStL*, kol. 375. Mányoki leideni beiratkozása idején 26 esztendő volt. Megjegyzés: kolligátumába Szokolyai leideni gyakorló disputációból nem kevesebb, mint hármát vett fel (Sorszámok 40, 41 és 61), de megtaláljuk a kötetben Peeri egy leideni disputációját is (sorszám 59). Peeri később Utrechtben is tanult, lásd: *AStU*, kol. 17.

³⁷ Kézírásos jegyzetek ezen utrechti példányok némelyikében szintén ebbe az irányba mutatnak. A későbbiek folyamán Peeri és Margitai is tanult az utrechti egyetemen (lásd fent).

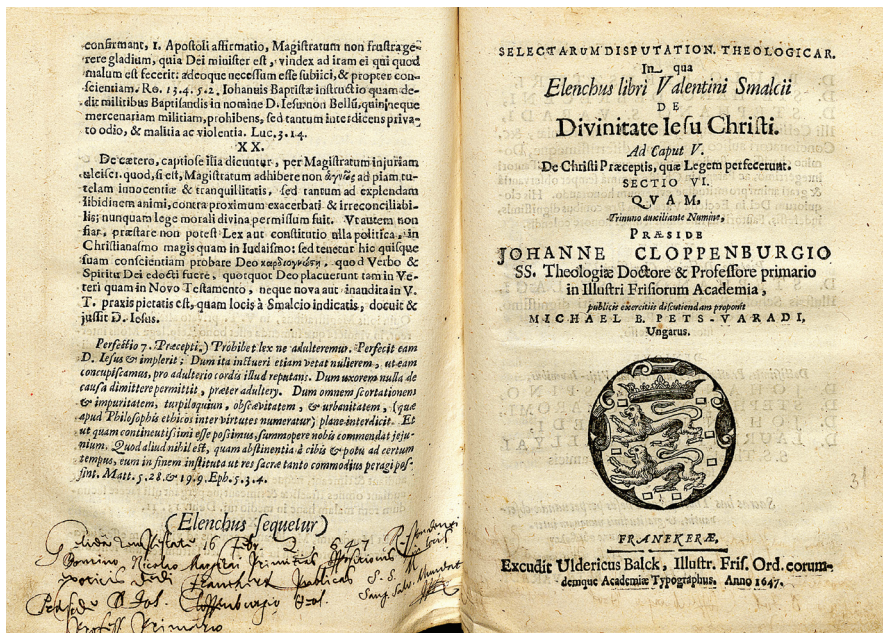
Ismerteink szerint Mányoki 1648 folyamán tért vissza Debrecenbe, ahol ugyanezen év decemberének végén a híres protestáns *Collegium* professzora lett,³⁸ ott ahol egykor tanulmányait is kezdte. További életpályájáról annál többet, hogy egy évvel később, 1649-ben ugyanott rektorrá nevezték ki,³⁹ sajnos nem tudunk. Lehetséges, hogy 1685-ben ott érte a halál: egy kéziratos bejegyzés a kolligátum kötésének belső oldalán egyértelművé teszi, hogy a *Disputationes theologicae* című kötet a nevezett esztendőben tulajdonost cserélt: „*Possidet And. S. Pathai / Debrecini 1685. 6. / 8bris*”. 1688 októberében aztán egy bizonyos Erdélyi János/ Johannes lett az új tulajdonosa,⁴⁰ minekutána Mányoki terjedelmes kötete, a *Protestantica* több mint egy fél évszázaddal később – mint láthattuk – megérkezett Pécsre. Ott a kolligátum – bármilyen „eretnek” is volt tartalmát tekintve – Klimó püspök nagy könyvtárában kapott helyet, minek köszönhetően fennmaradt és mind a mai napig egyfajta kincseshányát jelent a könyv- és kultúrtörténeti kutatás számára.

Magyarra fordította: Dr. Eredics Péter (Rijswijk, Hollandia)

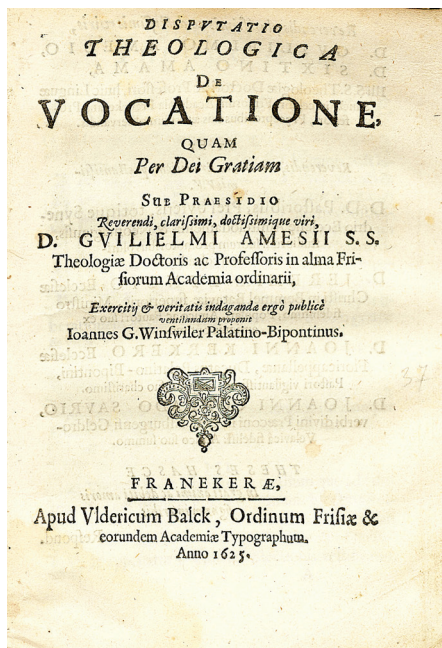
³⁸ Cf. SZINNYEI, Kötet VIII. kol. 524: „1648. decz. 27-én Debreczenben tanár volt”.

³⁹ Cf. BOROVSKY 1898. 458, valamint THURY 1908. 115 („*rector scholae Debrecinae 1649*”).

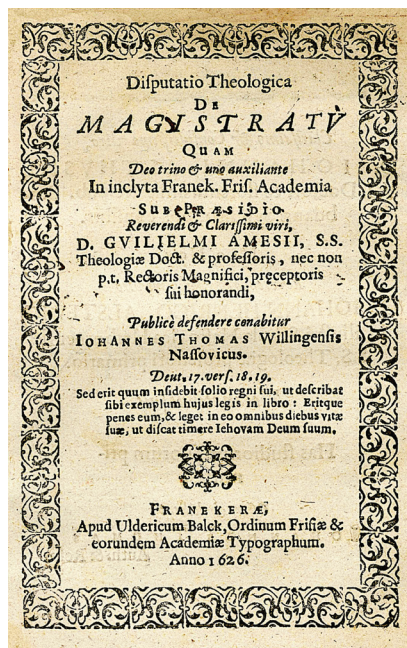
⁴⁰ Erdélyi a nevét (és a dátumot) közvetlenül Pathai neve alá írta a könyv kötésének belső oldalára.

3. kép – Mányoki kéziratot bejegyzése Nicolaus Margitai gyakorló disputációjának végén és Michael B. Pets-Varadi gyakorló disputációjának címlapja

4. kép – Joannes G. Winswiler gyakorló disputációjának címlapja (1625)

5. kép – Johannes Thomas gyakorló disputációjának címlapja (1626)

BIBLIOGRÁFIA

– Az *Auditorium Academiae Franekerensis* (1995) című munkánkhoz hasonlóan, jelen esetben is a professzorok, az elnökletük alatt megvédett gyakorló disputációk (*Disputationes exercitii gratia*) Praesideseként határozzák meg az alábbiakban feltüntetett címeket. Nincs tehát szó kronológiai sorrendről.

– A franekeri egyetemen történő kinevezésük időpontjának megfelelően a professzorok mindegyikét számmal láttuk el. Megadjuk továbbá a szakterületüket/szakterületeiket, valamint a kart/karokat és a Franekerben egyetemi tanárként eltöltött éveiket.

– Az *Auditorium Academiae Franekerensis* (1995) megjelenését követően talált címeket sajnos csak számszerűleg tudtuk könyvünkhöz csatolni és nem kronologilag.

– A Johannes Cloppenburg professzor elnökletével megvédett hiányos *Disputationes exercitii gratia* (56/1646.6; 56/1647.2; 56/1647.5) címei később kerültek összeállításra és rekonstruálásra a két – Pécssett és Gyulafehérváron – megőrzött példányban található kéziratos bejegyzések alapján.

*

36/ Gulielmus AMESIUS, theologia 1622–1633

36/1625.4 *Disputatio theologica de vocatione*. [Resp.] *Joannes G[eorgius] Winswiler, Palatino-Bipontinus*. Franekerae, Uldericus Balck, 1625. 4to; [12] pp.

Carmina: Paulus Puah Miskolczi (lat.); Andreas Rotarius A.F. (lat.).

Loc.: Pécs <DD VI.12 (37)>; Cluj <R RMK 606/m> - AStF, Nr. 2062. - Az RMKP nem közli. - Móró 2001, 21 (Nr. A 258).⁴²

36/1626.8 *Disputatio theologica de magistratu*. [Resp.] *Johannes Thomas, Willingensis Nassovicus*. Franekerae, Uldericus Balck, 1626. 4to; [16] pp.

Carmina: Henricus Britman (lat.); Sebastianus Pfochenius (görög).

Loc.: Pécs <DD VI.12 (42)> - AStF, Nr. 2344. - A diák Johannes Thomas egyúttal e *Disputatio* szerzője – „Auth[or]” – is volt. (A verso). - A végén: „Corollaria” (I–III). Megjegyzés: e *Disputatio* megvédésére Amesius rektorátusa alatt került sor (Címlap). - Móró 2001, 21 (Nr. A 257).⁴³

⁴² Winswiler már korábban is (1623) disputált Amesius vezetésével. Két gyakorló disputációt találtunk *Medulla theologica* című kötetében, amely eredetileg két részben – számos gyakorló disputáció kötetbe gyűjtéseként – Franekerben jelent meg, lásd: *Pars secunda* (1623), sorszámok VIII és XX. Lásd Winswiler magyar „commensalisával”, Paulus Puah Miskolczival kapcsolatban: ZOVÁNYI–LADÁNYI 1977 (s.v.), valamint RMSz, I. 546 (s.v.).

⁴³ A Willingenből származó Johannes Thomas korábban – 1624-ben – Herbornban tanult, lásd: ZEDLER–SOMMER 1908. (s.v.). Franekerbe 1626 őszén érkezett, talán Sebastianus Pfochenius társaságában, lásd: AStF, Nr. 2344 és 2345. Megjegyzés: Thomas Amesius elnökletével megvédett gyakorló disputációjából ezidáig nem találtunk másik példányt.

50/ Johannes COCCEJUS, artes 1636–1650 & theologia 1643–1650

50/1647.1 *Dissertatio theologica de legitima ministrorum ecclesiae reformatae vocatione*. [Resp.] **Stanislaus Hermannus**, Polonus, ad 10 Mart. Franekerae, excudit Uldericus Balck, 1647. 4to; [24] pp.

Carmina: Praeses [= Joh. Coccejus] (lat.); Christianus Schotanus (lat.).

Loc.: Pécs <DD VI.12 (39)>; Iul <E2 VIII.9 (37), [16] pp.> - AStF, Nr. 4420. – A lengyel diák Stanislaus Hermannus egyúttal e *Dissertatio* szerzője – „*Author*”- is volt. (A verso). – A végén: „*Corollaria*” (I–II). – Móró 2001, 138 (Nr. C 512). – Megjegyzés: a címlap fényképével kapcsolatban lásd: POSTMA 2017b, 597.

* A gyulafehérvári példány hiányos.

56/ Johannes CLOPPENBURG, theologia 1644–1652

56/1646.6 [*Selectarum disputationum theologicarum XIII, in qua elenchus libri Valentini Smalcii de divinitate Jesu Christi, ad capitis IV sectionem III, an homo mortalís possit aliquo modo Deum videre*]. [Resp.] **Johannes Crispinus**, [O. Moravus], [mense Oct. 1646]. [Franekerae, excudit Uldericus Balck, 1646]. 4to; [...] pp.

Loc.: Pécs <DD VI.12 (28), [8] pp.>; Iul <E2 VIII.9 (34b), [8] pp.> - AStF, Nr. 4151. – Móró 2001, 137 (Nr. C 499). – Cf. *Auditorium*: 56/1649.1;13 valamint 56/1652.2;13.

* Mindkét példány, a gyulafehérvári és a pécsi is hiányos. Hiányzik a címlapjuk.

* Kézírásos bejegyzés: Stephanus S. Mátyóki bejegyzése a pécsi példányban (A4 verso): „*Franekerae disputatae a D. Johan. Crispino, Alumno Albensi*”.

56/1647.2 [*Selectarum disputationum theologicarum XVII, in qua elenchus libri Valentini Smalcii de divinitate Jesu Christi, ad caput V de Christi praeceptis, quae legem perfecterunt, sectio VI*]. [Resp.] **Nicolaus Margitai**, [Ungarus], [16 Febr. 1647]. [Franekerae, excudit Uldericus Balck, 1647]. 4to; [...] pp.

Loc.: Pécs <DD VI.12 (29), [8] pp.>; Iul <E2 VIII.9 (34c), [8] pp.> - AStF, Nr. 4363. – Cf. RMKP 6317. – Móró 2001, 137 (Nr. C 500). – Cf. *Auditorium*: 56/1649.1;17 valamint 56/1652.2;17.

* Mindkét példány, a gyulafehérvári és a pécsi is hiányos. Hiányzik a címlapjuk.

* Kézírásos bejegyzés: Stephanus S. Mátyóki bejegyzése a pécsi példányban (A4 verso): „*Gelida tempestate 16 Febr. A. 1647 Respondenti Domino Nicolao Margitai primitias oppositionis in locis exoticis dedi Franekerae publicas / Praeside D. Joh. Cloppenburgio Theol. Profess. Primario / S. S. M. [= Stephanus S. Mátyóki] / Sang[ui]nem] Salv[atoris] Memento*”.

56/1647.3 *Selectarum disputation. theologicar. [XVIII], in qua elenchus libri Valentini Smalcii de divinitate Jesu Christi, ad caput V de Christi praeceptis, quae legem perfecterunt, sectio VI*. [Resp.] **Michael B. Pets-Varadi**, Ungarus. Franekerae, excudit Uldericus Balck, 1647. 4to; [12] pp.

Loc.: Pécs <DD VI.12 (30)>; Iul <E2 VIII.9 (35)> - *AStF*, Nr. 4364. - *RMKP* 6273. - A végén: „*Corollaria Respondentis*”. – Móró 2001, 137 (Nr. C 501). – Cf. *Auditorium*: 56/1649.1;18, valamint 56/1652.2;18.

* Kézírásos bejegyzés: Stephanus S. Mányoki bejegyzése a pécsi példányban (A4 verso): „*Franekerae R[esp.] D. Michael P. Pecsvaradi, [...] Varadi An. 1647*”.

56/1647.4 *Selectarum disputation. theologicar. XIX, in qua elenchus libri Valentini Smalcii de divinitate Jesu Christi, ad caput VI de Christi praeceptis singularibus, sectio I. [Resp.] Stephanus A. Szokolyai, Ungarus, ad 6 Mart. Franekerae, excudit Uldericus Balck, 1647. 4to; [12] pp.*

Carmina: Johannes Crispinus (lat.); Steph. S. Mányoki (lat.).

Loc.: Pécs <DD VI.12 (31)>; Iul <E2 VIII.9 (36a)> - *AStF*, Nr. 4485. - *RMKP* 6275. - A végén: „*Corollaria Respondentis*”. – Móró 2001, 137 (Nr. C 502). - Cf. *Auditorium*: 56/1649.1;19, valamint 56/1652.2;19.

* Kézírásos bejegyzés: Stephanus S. Mányoki bejegyzése a végén, a két *Carmina* alatt [o. 12], a pécsi példányban: „*Opponentibus nobis duobus*” [= Mi ketten, Johannes Crispinus és Stephanus S. Mányoki, voltunk Szokolyai ezen disputációjának opponensei].

56/1647.5 [*Selectarum disputationum theologicarum XX, in qua elenchus libri Valentini Smalcii de divinitate Jesu Christi, ad caput VI de praeceptis Christi singularibus, sectio II. [Resp.] Stephanus Peeri, [Ungarus], [die 10 Mart. 1647]. [Franekerae, excudit Uldericus Balck, 1647]. 4to; [...] pp.*]

Carmen: Johannes Crispinus (lat.).

Loc.: Pécs <DD VI.12 (32), [8] pp.>; Iul <E2 VIII.9 (36b) ı, [8] pp.> - *AStF*, Nr. 4482. - *RMKP* 6274. - Móró 2001, 137 (Nr. C 503). – Cf. *Auditorium*: 56/1649.1;20, valamint 56/1652.2;20.

* Mindkét példány, a gyulafehérvári és a pécsi is hiányos. Hiányzik a címlapjuk.

* Kézírásos bejegyzés: Stephanus S. Mányoki bejegyzése a pécsi példányban (V rec-to): „*R[esp.] D. Steph. Peeri ad 10 Mart. 1647*”.

NÉVJEGYZÉK

Britman, Henricus - 36/1626.8

Coccejus, Johannes - 50/1647.1

Crispinus, Johannes - 56/1646.6; 56/1647.4; 56/1647.5

Hermannus, Stanislaus - 50/1647.1

Mányoki, Steph[anus] S. - 56/1647.4, cf. 56/1646.6; 56/1647.2-3; 56/1647.5

Margitai, Nicolaus [M.] - 56/1647.2

Miskolczi/ Miskolci, Paulus Puah - 36/1625.4

Peeri/ Péri, Stephanus [T.] - 56/1647.5

Pets-Varadi/ Pécsváradi, Michael B. - 56/1647.3

Pfochenius, Sebastianus - 36/1626.8
Rotarius, Andreas A.F. - 36/1625.4
Schotanus, Christianus - 50/1647.1
Szokolyai, Stephanus A[nderko] - 56/1647.4
Thomas, Johannes - 36/1626.8
Winswiler, Joannes G[eorgius] - 36/1625.4

KÖNYVTÁRAK

Cluj Academia România, Filiala Cluj, Biblioteca, **Cluj-Napoca/ Kolozsvár (RO)**
Iul Biblioteca documentara „Baththaneum”, **Alba Iulia/ Gyulafehérvár (RO)**
Pécs Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont/ Klimo
 Könyvtár, **Pécs (H)**

MELLÉKLET

A többi (59) Hollandiából származó disputáció ugyanabban a kolligátumban <**DD. VI.12**>.

- * Rendszerezés (betűrendes): A Móró-féle *Catalogus* alapján (2001).
- * Köztött (..): Magában a kolligátumban található idevonatkozó sorszám.
- * A teljes címleírással kapcsolatban: Lásd Móró-féle *Catalogus*.
- * Címek (16), melyek szerepelnek az RMK-ban (valamint az RMKP-ben), megadva.
- * Címek (10), melyek már szerepelnek az STCN-ben, megadva.

* A kiadás helye: **DEVENTER** <a kiadás éve 1644>

Praeses/ Prof.: Henricus a **DIEST**, lásd szintén Henricus **DIESTIUS** (1595–1673):

1644: **D 201 (01)** = RMK III.6243. - Nicolaus SZOBOSZLAI.

* Kézírási bejegyzés: „*Ex libris Steph. S. Manyoki ...*”.

1644: **D 202 (02)** = RMK III.6244. - Andreas WACI.

* A kiadás helye: **LEIDEN** <a kiadás évei 1643–1644>

Praeses/ Prof.: Johannes POLYANDER a **KERCKHOVEN** (1568–1646):

1644: **K 127 (21)** - Johannes MESSU, *De divina praedestinatione*.

1643: **K 128 (17)** - Jacobus HEYBLOCIUS, *De mundi visibilis ... creatione*.

1644: **K 129 (48)** - Jacobus BASELIUS, *De Anti-Christo variisque ejus praecursoribus*.

* A kiadás helye: **LEIDEN** <a kiadás éve 1648>

Praeses/ Prof.: Constantinus L'EMPEREUR (1591–1648):

1648: L 276 (40) = RMK III.1708. - Stephanus A. SZOKOLAEUS.

1648: L 277 (41) = RMK III.1709. - Stephanus A. SZOKOLAEUS.

1648: L 278 (36) = RMK III.6286. - Stephanus S. MANYOKINUS.

* A kiadás helye: **GRONINGEN** <a kiadás évei 1646–1648>

Praeses/ Prof.: Samuel MARESIUS (1599–1673):

1646: M 366 (52) - Petrus BAUMANNUS, *De calice eucharistico ...* - STCN.

1648: M 367 (38) - Hermannus VOLTELEN, *De bonis operibus ...* - STCN.

1646: M 368 (20) - Matthias VECHNERUS, *De peccato originali ... posterior.* - STCN.

1646: M 369 (19) - Johannes RAPPARDUS, *De peccato originali ... prior.* - STCN.

1648: M 370 (15) - S. MARESIUS, *Quaestionum aliquot ... decisio academica.* - STCN.

* Kézírásos bejegyzés: „D[omi]no Steph. Many[oki]”.

* A kiadás helye: **LEIDEN** <a kiadás évei 1647–1648>

Praeses/ Prof.: Jacobus REVIUS (1586–1658):

1647: R 339 (18) - Antonius DANBURGH, *De mundi aeternitate ... altera.*

1647: R 340 (22) - Franciscus BURMANNUS, *Super praedestinationis objecto ... III.*

1648: R 341 (23) - Franciscus BURMANNUS, *Super praedestinationis objecto ... IV.*

1648: R 342 (24) - Franciscus BURMANNUS, *Super praedestinationis objecto ... V.*

* A kiadás helye: **LEIDEN** <a kiadás évei 1646–1648>

Praeses/ Prof.: Fridericus SPANHEIM (1600–1649):

1646: S 917 (34) - Godofridus SCHACHMANNUS, *De C positionibus theologicis ...*

1647: S 918 (35) = RMK III.6277. - Johannes BELINYESINUS.

1648: S 919 (47) - Samuel HERZOGUS, *De falsa ecclesia.*

1648: S 920 (49) - Johannes Rodolphus HYBNERUS, *De Antichristo ... XXVIII.*

1648: S 921 (50) - Johannes RUEFFIUS, *De Antichristo ... XXIX.*

* A kiadás helye: **LEIDEN** <a kiadás évei 1645–1648>

Praeses/ Prof.: Jacobus TRIGLAND (1583–1654):

1645: T 386 (51) = RMK III.1656. - Andreas WÁCI.

1647: T 387 (46) - Laurentius KAVAEUS, *De libero hominis arbitrio.*

1647: T 388 (26) - Aegidius KELLENAER, *Disputatio theologica miscella.*

1647: T 389 (53) - Petrus PLANCIUS, *De causa impulsiva pietatis ...* - STCN.

1647: T 390 (54) - Nicolaus FENACOLIUS, *De lege ut perfecta ... norma.*

1647: T 391 (55) - Martinus FENACOLIUS, *De adoratione Christi.*

- 1647: T 392 (56) - Jacobus van NIEBERGEN, *De precatione et gratiarum actione*.
1647: T 393 (57) - Petrus KINTHIUS, *De sensu Orationis dominicae*.
1648: T 394 (58) - Everhardus SCHUYLIUS, *De precatione religiosa ...*
1648: T 395 (59) = RMK III.6287. - Stephanus T. PEERI.
1648: T 396 (60) = RMK III.1705. - Stephanus S. MANYOKINUS.
1648: T 397 (61) = RMK III.6288. - Stephanus A. SZOKOLAEUS. - STCN.
1648: T 398 (62) - Conradus SCHOONHOVE, *De ecclesia Jesu Christi ... LX*.
1648: T 399 (63) - Philippus GEELKERKIUS, *De ecclesia Jesu Christi ... LXII*.
1648: T 400 (64) = RMK III.6285. - Franciscus K. FOGARASI.
1648: T 401 (65) = RMK III.1707. - Stephanus B. NOGRÁDI.
1648: T 402 (66) - Antonius DANBURGH, *De sacramentis*.
1646: T 403 (45) - Petrus WYNSTOCK, *De viribus liberi arbitrii humani*.
1648: T 404 (44) - Theodorus BROUWER, *De ecclesiae visibilis natura et notis*.
1648: T 405 (43) - Theodorus BROUWER, *De ecclesiae verae natura et notis*.

* A kiadás helye: **UTRECHT** <a kiadás évei 1642–1648>

Praeses/ Prof.: Gisbertus VOETIUS (1589–1676):

- 1646: V 294 (05) - Theodorus de GROEN, *De templis ... pars secunda*.
1643: V 295 (04) - Dominicus BLAESIUS, *De libertate conscientiae*.
1648: V 296 (14) - Christophorus SUREDONCIUS, *De episcopatu*.
* Kézírásos bejegyzés: «Mányoki István Uramnak».
1644: V 297 (11) - Stephanus le MOYNE, *De potestate et politia ... pars tertia*. - STCN.
1644: V 298 (12) - Nicolaus OOSTDYCK, *De potestate et politia ... pars quarta*.
1645: V 299 (13) - Paulus COLONIUS, *De potestate et politia ... pars quinta*.
1642: V 300 (06) - Lambertus van den WATERLAET, *De pseudo-precationibus pars altera*.
1644: V 301 (08) - Franciscus ROOSBECIUS, *De ecclesia visibili ... pars prima*.

- * Kézírásos bejegyzés: „Mány[oki] ... ”.
1644: V 302 (09) - Joannes ab ISENHOUT, *De ecclesia visibili ... pars secunda*.
1644: V 303 (10) - Joannes KRUYF, *De ecclesia visibili ... pars tertia*.
1643: V 304 (03) - Adrianus MUNNINX, *De excelsis mundi ... quinta*. - STCN.
1648: V 305 (16) = RMK III.1711. - Petrus BACCA SZATTMARI.
1647: V 306 (25) = RMK III.1690. - Petrus KALNAI.
1648: V 307 (33) - Isaacus RAAP, *Problemata duo*.
1647: V 308 (07) = RMK III.6280. - Nicolaus Sz. ILLYE-FALVI.
1647: V 309 (67) = RMK III.1691. - Michael TOPHAEUS.

* Kézírásos bejegyzés: „D[omi]no et Fratri Steph. Manyoki ... ”.

* A kiadás helye: **GRONINGEN** <a kiadás éve 1646>

Praeses/ Prof.: Abdias WIDMARUS (1591–1668):

- 1646: W 218 (27) - Albertus BIERUMA, *De Evangelio in genere ...* - STCN.

KÉPJEGYZÉK

1. kép A gyűjtőkötet borítója. Forrás: PEK TGYO KK, DD.VI.12.
2. kép A gyűjtőkötet bejegyzése a Domsics-könyvtár kéziratos katalógusában (73. tétel). Forrás: PEK TGYO Kt. 67046 = Ms 514
3. kép Mányoki kéziratos bejegyzése Nicolaus Margitai gyakorló disputációjának végén és Michael B. Pets-Varadi gyakorló disputációjának címlapja. Forrás: PEK TGYO KK, DD.VI.12.
4. kép Joannes G. Winswiler gyakorló disputációjának címlapja (1625). Forrás: PEK TGYO KK, DD.VI.12.
5. kép Johannes Thomas gyakorló disputációjának címlapja (1626). Forrás: PEK TGYO KK, DD.VI.12.

FORRÁSOK, RÖVIDÍTÉSEK

- PEK TGYO Kt. Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont, Történeti Gyűjtemények Osztálya, Kézirattár
- PEK TGYO KK Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont, Történeti Gyűjtemények Osztálya, Klimó Könyvtár

IRODALOM

- ACHELIS–BÖRTZLER ACHELIS, Thomas Otto – BÖRTZLER, Adolf: Die Matrikel des 1968
Gymnasium Illustre zu Bremen, 1610–1810. Bremen, 1968.
- AS^tF FOCKEMA, Andreae S. J. – MEIJER, Th. J.: Album Studiosorum 1968
Academiae Franekerensis, 1585–1811; 1816–1844. Kötet I: Naamlijst der studenten. Franeker, [1968].
- AS^tG Album Studiosorum Academiae Groninganae. Groningen, 1915.
- AS^tL Album Studiosorum Academiae Lugduno Batavae, 1575–1875. 1968
Accedunt nomina Curatorum et Professorum per eadem secula. Hagae Comitum, 1875.
- AS^tU Album Studiosorum Academiae Rheno-Trajectinae, 1636–1886. 1968
Accedunt nomina Curatorum et Professorum per eadem secula. Ultrajecti, 1886.
- Auditorium POSTMA, F[erenc] – SLUIS, J. van: Auditorium Academiae 1968
Franekerensis. Bibliographie der Reden, Disputationen und Gelegenheitsdruckwerke der Universität und des Athenäums in Franeker, 1585–1843. (Minsken en Boeken, 23). Leeuwarden/Ljouwert, 1995.

- BOELES 1878–1889 BOELES, W. B. S.: Friesland's Hoogeschool en het Rijks Athenaeum te Franeker. Kötetek I–II/1–2. Leeuwarden, 1878–1889.
- BOROVSKY 1898 BOROVSKY Samu: Debreczeni írók és tanárok, 1588–1700. *Irodalomtörténeti Közlemények*, (1898):4, 448–465.
- BOZZAY–LADÁNYI 2007 BOZZAY Réka – LADÁNYI Sándor: Magyarországi diákok holland egyetemeken, 1595–1918. Hongaarse studenten aan Nederlandse universiteiten, 1595–1918. (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban, 15). Budapest, 2007.
- ENGELBRECHT 2000 ENGELBRECHT, Wilken: Die Bedeutung der friesischen Universität zu Franeker für die tschechischen Exulanten nach der Schlacht am Weißen Berg. *Philologia Frisica Anno 1999*. Ljouwert, 2000. 57–87.
- EREDICS 2001 EREDICS Péter: Johannes Cloppenburg professzor magyar könyvei. *Magyar Könyvszemle*, (2001):1. 112–117.
- EREDICS 2008 EREDICS Péter: Ungarische Studenten und ihre Übersetzungen aus dem Niederländischen ins Ungarische in der Frühen Neuzeit. (Debrecener Studien zur Literatur, 14). Frankfurt am Main etc., 2008.
- GÖMÖRI 2005 GÖMÖRI György: Magyarországi diákok angol és skót egyetemeken, 1526–1789. Hungarian Students in England and Scotland, 1526–1789. (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban, 14). Budapest, 2005.
- HÖRCSIK 1998 HÖRCSIK Richárd: A sárospataki Református Kollégium diákjai, 1617–1777. Sárospatak, 1998.
- MIKLÓS 1917 MIKLÓS Ödön: A groningeni egyetemen tanult magyarok névsora. Pápa, 1917.
- MONOK 2015 MONOK István: The Readings of Hungarian Students during their Studies in the Netherlands in the Early Modern Period. In: *Peregrinus sum. Studies in History of Hungarian-Dutch Cultural Relations in Honour of Ferenc Postma on the Occasion of his 70th Birthday*. Ed. GOSKER, Margriet – MONOK, István. Budapest; Amsterdam, 2015. 93–120.
- MÓRÓ 2001 MÓRÓ Mária Anna: A Pécsi Egyetemi Könyvtárban őrzött Klimó-könyvtár katalógusa I. A könyvek szerzői betűrendes katalógusa. Budapest, 2001.
- POSTMA 1997 POSTMA, Ferenc: Franeckera, az igaz keresztyéneknek híres akadémiajuk [oder die Frage, warum nach der Zerstörung von Heidelberg (September 1622) die sogenannte *Peregrinatio hungarica* sich von Heidelberg nach Franeker verlegt hat]. In: *Művelődési törekvések a korai újkorban. Tanulmányok Keserű Bálint tiszteletére*. Szerk. BALÁZS Mihály. (Adattár, 35). Szeged, 1997. 487–495.

- POSTMA 1998 POSTMA, Ferenc: Franekeri akadémiai nyomtatványok nyomában. Három romániai tanulmányút élményei (1991–1993). *Könyv és Könyvtár*, (1998):20. 113–133.
- POSTMA 1999 POSTMA, Ferenc: Franekeri akadémiai nyomtatványok nyomában. Negyedik erdélyi tanulmányutam élményei (1994). *Könyv és Könyvtár*, (1999):21. 233–256.
- POSTMA 2006 POSTMA, Ferenc: *Peregrinatio librorum*. Der große Auszug von Büchern aus den Niederlanden nach Ungarn und Siebenbürgen seit der Gründung der nordniederländischen Universitäten. In: *Studiosorum et librorum peregrinatio. Hungarian–Dutch Cultural Relations in the 17th and 18th Century*. Ed. HOLLANDER, August den – MONOK István – POSTMA Ferenc. Amsterdam; Budapest, 2006. 15–18.
- POSTMA 2010 POSTMA, Ferenc: Magyarok és a franekeri egyetemi oktatás. In: *Debrecenről Amszterdamig. Magyarország és Németalföld kapcsolata*. Szerk. PUSZTAI Gábor – BOZZAY Réka. Debrecen. 2010. 113–156.
- POSTMA–EREDICS 2010 POSTMA, Ferenc – EREDICS Péter: Henricus Diestius (1595–1673) und seine ungarischen Studenten in Deventer. Ein kleiner Beitrag zu seiner Rezeptionsgeschichte und Bibliographie. In: *Mint az gyümölczös és termett szőlőveszszöc ...' Tanulmányok P. Vásárhelyi Judit tiszteletére*. Ed. STEMLER Ágnes – VARGA Bernadett. Budapest, 2010. 71–89.
- POSTMA 2012 POSTMA, Ferenc: In tantis mundi tumultibus ... A Franekerben tanult magyarok legkorábbi emlékkönyvi bejegyzései: Öt inscriptió Michaël Corvinus *Album Amicorum*ában (1624). *Református Szemle*, (2012):6. 589–598.
- POSTMA 2014 POSTMA, Ferenc (Ed.): *Studenti z Rzeczypospolitej we fryzyjskim uniwersytecie we Franeker. Spis nazwisk i bibliografia*. (Książki bez Kantów). Kraków, 2014.
- POSTMA 2015 POSTMA, Ferenc: De Hongaren en het onderwijs aan de Friese universiteit te Franeker. *Acta Neerlandica. Bijdragen tot de Neerlandistiek*, (2015):10. 33–80.
- POSTMA 2016 POSTMA, Ferenc: Warum Johannes Gele Debreceni bei Nacht und Nebel aus Franeker verschwunden ist. Die Franeker Inventarliste seiner dort hinterlassenen Bücher und Güter (1661). In: *MONOKgraphia. Tanulmányok Monok István 60. születésnapjára*. Szerk. NYERGES Judit – VERÓK Attila – ZVARA Edina. Budapest, 2016. 574–585.
- POSTMA 2017a POSTMA, Ferenc: Das Testament des verstorbenen ungarischen Studenten Johannes/ János N. Szepsi (Franeker, den 28. April 1658) und die erfreuliche Entdeckung von etlichen Büchern aus seinem Nachlass. In: *Sárospataki Füzetek* [SRTA, Sárospatak], (2017):2. [statt XXI/2], 145–166. [* Idem, in: *It Beaken*, (2018)1–2. [statt LXXXI/1–2] [FA, Leeuwarden/ Ljouwert], 22–58.]

- POSTMA 2017b POSTMA, Ferenc: *Frustula Polonica ac Lithuanica Franekerae impressa. Ein kleiner Beitrag aus Franeker zu der Polnischen Nationalen Bibliographie.* In: *Nihil sine litteris. – Scripta in honorem Professoris Venceslai Walecki.* Ed. NASTULCZYK, Tomasz. Kraków, 2017. 587–600.
- RMK I–III SZABÓ Károly – HELLEBRANT Árpád: Régi Magyar Könyvtár I–III/1–2. Budapest, 1879–1898.
- RMKP I–V BORSA Gedeon (Ed.): Régi Magyar Könyvtár, III. Pótlások, kiegészítések, javítások I–V. Budapest, 1990–1996.
- RMSz I – WIX Györgyné – VÁSÁRHELYI P. Judit: Régi Magyarországi Szerzők I. A kezdetektől 1700-ig. Budapest, 2007.
- SCHMELCZER-POHÁNKA 2019 SCHMELCZER-POHÁNKA Éva: Amikor az „inkvizítor” elbizonytalanodik. A tiltott műveket olvasó Domsics Mátyás pécsi kánonok könyvgyűjteménye a 18. század derekán. In: *Reformáció a Dél-Dunántúlon.* Szerk. Borsy Judit. Pécs–Kaposvár–Szekszárd, 2019. 423–444.
- SEGESVÁRY 1937 SEGESVÁRY Lajos: A déventeri athenaeumon tanult magyarok, 1644–1649. *Századok* (1937):9-10. 506–508.
- VAN SLEE 1916 SLEE, J. C. van: *De Illustre School te Deventer, 1630–1878. Hare geschiedenis, hoogleraren en studenten, met bijvoeging van het Album Studiosorum.* ,s Gravenhage, 1916.
- SZABÓ–TONK 1992 SZABÓ Miklós – TONK Sándor: Erdélyiek egyetemjárása a korai újkorban, 1521–1700. (*Fontes rerum scholasticarum*, IV]). Szeged, 1992.
- SZINNYEI 1891–1914 SZINNYEI József: Magyar írók élete és munkái I–XIV. Budapest, 1891–1914. Reprint: Budapest, 1980–1981.
- THURY 1908 THURY Etele: *Series Studiosorum in Schola Debrecina Helveticae Confessionis, 1588–1792.* A debreczeni Református Főiskola tanulók névsora, 1588–1792. In: *Iskolatörténeti Adattár II.* Szerk. THURY Etele. Pápa, 1908. 96–466.
- VISKOLCZ 2002 VISKOLCZ Noémi: Johann Heinrich Bisterfeld és a gyulafehérvári tankönyvkiadás a XVII. században. *Magyar Könyvszemle*, (2002):3. 249–271.
- ZEDLER–SOMMER 1908 ZEDLER, Gottfried – SOMMER, Hans: *Die Matrikel der Hohen Schule und des Paedagogiums zu Herborn.* Wiesbaden, 1908.
- ZOVÁNYI–LADÁNYI 1977 ZOVÁNYI Jenő – LADÁNYI Sándor: Magyarországi Protestáns Egyháztörténeti Lexikon. Budapest, 1977.

Postma, Ferenc

Ex libris Steph. S. Mányoki
*Rare and Unique Academic Imprints from Franeker University
 in the Klimo Library at Pécs*

Some years ago, we discovered a real "Dutch" item in the famous Klimo Library at Pécs. In fact, it is a Convolute, composed of as many as 67 Booklets, all printed in the Netherlands in the first half of the 17th Century. The Collection as such was made by a Hungarian Student of Theology from Debrecen, Stephanus S. Mányoki, during his stay as a *Peregrinus* in the Netherlands, where he studied at the Protestant Universities in Groningen, Franeker, Leiden and Utrecht respectively (1646–1648). Many years later, this Collection of Academic Imprints came into the possession of Matthias Domsics (1691–1768), a Canon of the Cathedral at Pécs, in order to be used for his well planned and written Refutation of the Protestant Doctrine of the Faith. However, Domsics was not successful in his efforts. He could not finish his Dogmatic Studies; that is the reason why, in 1767, the new Roman Catholic Bishop of Pécs, Georgius Klimo (1710–1777), took over all the books Domsics had collected for that purpose. So, in the end, Mányoki's Convolute of Dutch Protestant Academic Imprints became a part of Bishop Klimo's library. In fact, all the 67 Booklets in Mányoki's Convolute are of great Rarity. However, the most important Imprints for our bibliographical research into the History of the former University at Franeker (1585–1811) were the eight Academic Booklets in the volume which had been defended at Franeker. Five of these so-called *Disputationes* were defended by Mányoki's Fellow Students from Hungary, all under the Chairmanship of Johannes Cloppenburg, a Professor of Theology in Franeker since 1644. In this case, Mányoki was not only a Collector, but he also took Notes personally in those items. So now we are much more informed about his stay in the small Frisian University town. Besides, he also collected some very Interesting and quite Unique Franeker Imprints from earlier times (1625 and 1626 respectively). In general, we can conclude that Mányoki's Convolute makes a really valuable Contribution to current Dutch research in Book History. This Convolute will be a great enrichment, especially for the "Short-Title Catalogue Netherlands" (STCN).

Ex libris Steph. S. Mányoki
Ritka franekeri akadémiai nyomtatványok a pécsi Klimo Könyvtárban

Az egykori római katolikus püspök Klimo György (1710–1777) impozáns pécsi könyvtárában mind a mai napig megtalálható az a terjedelmes kolligátum, amely nem kevesebb mint 67 darab holland egyetemi nyomtatványt tartalmaz. A kötetet minden valószínűség szerint Mányoki S. István debreceni teológia hallgató állította össze hollandiai peregrinációja alatt az 1646–1648-as évek során, amikor is tanulmányokat folytatott a groningeni, franekeri, leideni és utrechti protestáns egyetemeken.

Munkánk megkülönböztetett figyelmet szentel e kolligátum azon ritka nyomtatványainak, melyek mindegyike a frízöldi Franeker egyetemén került megvédésre. Ezen úgynevezett gyakorló disputációk közül öt darabot Mányoki magyar diáktársai védtek meg Johannes Cloppenburg elnöklete alatt, aki 1644-től volt teológia professzor a franekeri egyetemen. Mányoki nem csupán nagy szorgalommal gyűjtötte össze mind az ötöt, de azokat személyes bejegyzésekkel is ellátta, melyek segítségével az olvasó egyebek mellett képet kap Mányoki Cloppenburg professzor oktatási gyakorlatában betöltött saját szerepéről. A másik három Franekerből származó gyakorló disputáció is azok közé a rendkívül ritka példányok közé tartozik, melyek a jelenlegi holland könyvtárakban és nyilvános gyűjteményekben sajnos nem találhatók meg. Ez utóbbi vonatkozik a kolligátum nyomtatványaink többségére is. Így a kötet valódi kincsesbányát jelent az aktuális holland könyv- és kultúrtörténeti kutatás (Short-Title Catalogue Netherlands) számára.

Mint ismeretes e Protestantákkal (!) teli kolligátum 1767-ben került Klimó püspök birtokába. A kötet azt megelőzően Domsics Mátyás (1691–1768), a pécsi székesegyház „canonicusa” tulajdonát képezte, akinek a protestáns tanok cáfolatáról írott munkája befejezetlen maradt.